

ANNA KUISMIN

Palava rakkaus ja öljy pumpulissa

Lemmenviestit, huumori ja kirjallistuminen suomenkielisessä kirjallisuudessa 1880-luvulta 1900-luvun alkuun

1 Kirjeet, fiktio ja kirjallistumisen prosessit

”Siitä on jo kolmattakymmentä vuotta, taisin olla 10 vuotias kirjoituskykyinen miehen alku, kun sain toimittaa ensimmäisen tärkeän luottamustoimeni”, alkaa kertomus, joka on peräisin Eemil Salmelan¹ kokoelmasta *Vakan alta*. Maija-niminen piika pyytää pojalta apua: olisi kirjoitettava kirje Huhtamäen Eenokille. Tyttö haluaa kertoa, että hänellä on kiireellistä asiaa ja muistuttaa miestä annetuista lupauksista: ”Ja saan minä nyt ilmoittaa, että minun sydämeni halkeaa jo ennen syksyä.” (Salmela 1900, 143.) Kirjuri ehdottaa, että Maija voisi uhata kuolemallaan, mutta kirjeen sanelija suuttuu: ”leikkiä ei tarvitse laskea vaikka poika on herraslapsi ja hän vain piikareppana” (Salmela 1900, 144). Virkaintoinen koulupoika vaatii, että allekirjoitukseen tulee virallinen etunimi Maria sekä sukunimi. Puumerkin alla on seuraava merkintä: ”Todistaa Eemil Salmela, kirjoitti sama” (Salmela 1900, 147). Viesti saavuttaa tarkoituksensa: häät vietetään syksyllä ja lapsi syntyy joulun aikoihin. Pojan mielestä hänen kirjurintaitonsa vaikutti onnelliseen lopputulokseen. Hänelle ei ollut valjennut, mikä oli painanut Maijan mieltä.

Opintielle päässyt ”herraslapsi” ja kirjoitustaidoton ”piikareppana” olivat eriarvoisessa asemassa aikana, jota Salmelan kertomus kuvaa. Kiertokouluissa kirjoittamista ei yleensä opetettu, ja kansakouluihin, joita oli alettu perustaa suurimpiin kyliin, pääsi vain pieni osa lapsista. On myös muistettava, että kaikki lukutaitoisiksi todetut eivät saaneet selvää kaunokirjoituksesta. Näitä taitoja vailla olevat olivat haavoittuvassa asemassa: he eivät voineet olla varmoja toteuttiko kirjuri – usein pahamaineiseksi koettu ”nurkka-sihteri” – halutun dokumentin tilaajan toiveiden mukaan (Kuismin 2019). Historiantutkija Martyn Lyons käyttää kirjurin avulla toteutetusta kirjoittamisesta termiä *delegated writing*. Lyonsin mukaan sanelutapahtumassa ei useinkaan ole kysymys mekaanisesta

1 Eemil Salmelan henkilöllisyys ei ole tiedossa. On mahdollista, että kysymyksessä on nimimerkki (Kyläkoski 2015).

puheen saattamisesta kirjoitettuun muotoon, vaan sanelijan ja kirjurin yhteistyöstä. Lisätessään jotakin saneltuun tekstiin tai jättäessään asioita kirjoittamatta kirjuri käyttää valtaa. (Lyons 2014.)

Kuten kirjoittamisen politiikkaa tutkineet Romy Clark ja Roz Ivanič toteavat, kirjoitustapahtumat sijoittuvat laajempiin sosiaalisiin ja poliittisiin konteksteihin (Clark–Ivanič 1997, 20, 46). Asenteen, joka leimasi sekä monen sivistyneistöön kuuluneen että suuren enemmistön ajattelua pitkälle 1800-lukua, voi tiivistää seuraavalla tavalla: kynä kuuluu herroille, aura talonpojalle (vrt. Mäkinen 2007). Kansanvalistajat olivat tosin kannustaneet talonpoikia kirjoittamiseen. Esimerkiksi maanviljelyskoulun johtaja Antti Mannisen (1831–1866) opaskirjassa *Taito ja toimi* (2. uudistettu p. 1863) on kokonainen luku kirjoitustaidon hyödyistä, joista viimeisenä mainitaan kirjeet ystäville. Pastori ja kirjailija Antero Warelius (1821–1904) korosti jo 1850-luvulla, että on lystiä lähettellä rakkaudenkirjeitä armaalle. Tavasta on myös hyötyä: ei tarvitse kuluttaa päiviä kosio-retkillä. (Warelius 1851.) Kirjoitustaitoiset olivat kuitenkin vähemmistönä kautta 1800-luvun, joskin vuosisadan loppupuolella määrä kasvoi. Vuonna 1880 noin 13 % yli kymmenvuotiaista suomalaisista osasi kirjoittaa, ja 1900-luvun vaihteessa 39 % viisitoista vuotta täyttäneistä suomalaisista kykeni kynälle (Leino-Kaukiainen 2007, 430–434). Kirjoittamisen opetus tuli kaikkien lasten oikeudeksi vasta vuonna 1921 annetun kansakouluasetuksen myötä.

Kirjallistumisella tarkoitetaan kehityskulkua, jossa jonkin alueen ihmiset tulevat osalliseksi kirjoitetun ja painetun sanan vaikutuksista. Tätä käsitettä ryhtyi aktiivisesti käyttämään keskiajan tutkija Tuomas Lehtonen 2000-luvun vaihteessa. Saksan *Verschriftlichung* on lähellä *kirjallistuminen*-sanaa, kun taas englannin kielestä vastaava termi puuttuu. (Kauranen 2013, 25, 465.)² Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana etenkin Pohjoismaissa on tehty paljon monitieteistä tutkimusta, jossa kirjallistumisen prosesseja pitkällä 1800-luvulla valaisee vähän tai ei lainkaan kouluja käyneiden kirjoittajien tekstien tarkastelu ja jossa näkökulma suuntautuu ruohonjuuritasoon (ks. esim. Kuismin–Driscoll 2013; Laitinen–Mikkola 2013; Edlund–Haugen–Edlund 2014; Edlund–Ashplant–Kuismin 2016). Laajimmillaan kirjallistumisen piiriin kuuluvat muun muassa lukemisen ja kirjoittamisen opetus, kirjojen saatavuus sekä kirjallisten dokumenttien käyttö ja merkitys niin julkisessa kuin yksityisessä elämässä. Kirjallistuminen ei liity vain menneisyyteen: viime aikoina kiihtyvä digitalisaatio on johtanut moniin muutoksiin sekä kirjallisen että suullisen ilmaisun kentillä.

Kirjeenvaihdon yleistymisen 1800-luvun loppupuolella kertoo yhden tarinan kirjallistumisen prosesseista. Etenkin siirtolaisuus oli lisännyt tarvetta yhteydenpitoon (Nordlund 2013, 121). Sanomalehtiuutiset ja muistelmat antavat viitteitä siitä, että kirjeiden kirjoittaminen oli alkanut ilmaantua myös nuorten seurustelukulttuuriin talonpoikaisen

2 Aatos Ojala puhuu kirjallistumisesta vuonna 1971 julkaistussa artikkelissaan kohdassa, jossa pohditaan mm. Kauppi-Heikin siirtymisestä proosan kirjoittajaksi: ”Syynä tähän oli edistyvän taideproosan antama esikuva, ilmapiirin yleinen ’kirjallistuminen’, joka varmaan oli omiaan heikentämään yhteyksiä suulliseen runoperinteeseen, kansallisen herätyksen kohottama rahvaan itsetunto, ja realismin herättämä mielenkiinto rahvasta kohtaan” (Ojala 1971, 139–140).

kansan ja työväestön piirissä (Kuismen 2022). On myös oireellista, että vuonna 1879 julkaistussa kirjeoppaassa on mallikirjeitä, joissa työmies kosii palvelijatarta tai torppariksi ryhtyvä renki piikaa (Leino-Kaukiainen 2011, 213). Tällaisia malleja ei olisi luultavasti sisällytetty kirjeakaavioon, jollei niille olisi ajateltu olevan käyttöä.

2 Kirjetaidot ja huumori fiktiivisissä teksteissä

Asetelma, jossa talolliset, torpparit, mäkitupalaiset sekä rengit ja piiat haluavat saada paperille rakkaus- tai kosintakirjeen, esiintyy siellä täällä fiktiivisissä teksteissä. Kootessani kirjeiden kirjoittamiseen liittyvää kaunokirjallista materiaalia huomiointi kiinnitti, että kouluja käyneiden kirjailijoiden teksteissä kirjeiden sanelu ja kirjoittaminen näyttävät humoristisemmassa valossa kuin itseoppineiden kirjailijoiden teoksissa. Susan Whymanin termi *epistolary literacy* kattaa kirjeen konventioiden (esim. päiväys, puhuttelu ja allekirjoitus) hallitsemisen sekä kirjeen sisältöön ja asioiden esittämistapoihin liittyvät käytänteet (Whyman 2009, 9). Tarkastelen tässä artikkelissa kansanihmisten kirjetaitojen representaatioita kahden erilaisen koulutustaan omaavan kirjailijan teoksissa.³ Tavoitteenani on selvittää, mitä rakkaus- ja/tai kosintakirjeiden laatimiseen liittyvät kuvaukset kertovat asenteista kansanihmisten kirjetaitoja kohtaan ja miten edellä mainittua eroa kouluja käyneiden ja käymättömien kirjailijoiden teksteissä voidaan tulkita.

Aineistoni ajoittuu 1880-luvulta 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Läheyydessäni fiktiota metodeinani on kirjallisuudentutkimuksen tekstianalyysi ja tekstien asettaminen kulttuurihistoriallisiin konteksteihin, joita ovat kansankirjailijoiksi kutsuttujen tekijöiden asema kirjallisuuden kentällä sekä kansan kirjoitustaidosta käyty keskustelu. Kirjailijan taustan ja koulutustason huomioiminen on relevanttia kun tarkastellaan aikaa, jolloin kirjoitustaidon oppimiseen ja sen käyttöön liittyi monenlaisia haasteita ja jännitteitä. Koululaitos on toiminut Suomessa keskeisenä taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman hankkimisen väylänä. Koulu ei tietenkään suoraan valmista kirjailijantyöhön: kirjailijaksi tullaan ennen muuta kirjallisuutta lukemalla ja kirjoittamalla, mutta koulunkäynti antoi kiistatta etulyöntiaseman verrattuna niihin, jotka joutuivat hankkimaan taidon ilman tätä väylää. Tukeudun myös New Literacy Studies -tutkimussuuntaan, jossa tekstit nähdään tapahtumina ja käytäntöinä (ks. esim. Barton–Hall 2000). Kirjeen kirjoittaminen ja lukeminen samoin kuin sanelu ja saadun viestin kuunteleminen ääneen luettuna ovat tapahtumia samoin kuin kirjeen perille toimittaminen.⁴

3 Fiktiivisen aineiston jäljille olen päässyt Historiallisen sanomalehtikirjaston avulla, käyttämällä digitoitua aineistoon hakusanoja ”rakkaudenkirje”, ”rakkauskirje” ja ”preivi”. Kaunokirjallisia tekstejä olen etsinyt myös kohdistamalla hakuja Project Gutenbergin teksteihin. Aineiston kokoamisesta ks. myös Kuismen 2022.

4 Kirjeiden sanelua, toimittamista vastaanottajalle ja ulkopuolisten lukijoiden pelkoa käsittelen tarkemmin artikkelissani ”Preivillä riiaminen. Talonpoikainen kansa ja rakkauskirjeet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa” (Kuismen 2022).

Analysoin aluksi kolmen kouluja käyneen kirjailijan tekstejä. Juho Reijonen (1855–1924) oli maakauppiaan poika, josta tuli pappi ja kirjailija. Otto Tuomi (1869–1930) syntyi suutarin poikana. Hän kävi neljä vuotta kansakoulua ja Kuopion kauppakoulun, jonka ohjelmassa oli myös kieliä ja yleissivistäviä aineita (Wegner 2019, 71–72). Kertomuksensa julkaisemisen aikoihin Tuomi oli *Uuden Savon* toimittaja, jonka ystäväpiiriin kuuluivat Minna Canth ja Juhani Aho. Tuomen vaimon tyttönimi Bergroth viittaa tunnettuun sivistyssukuun. Myös Maria Jotunin (1880–1943) isä oli kauppias, ja kirjailija oli Reijosen tavoin opiskellut yliopistossa. *Arkielämää*-romaanin ilmestymisen aikoihin aviomies Viljo Tarkiainen oli kriitikko ja kirjallisuudentutkija, myöhemmin kotimaisen kirjallisuuden professori. Koulutus ja sosiaaliset suhteet olivat tuoneet näille kirjailijoille kulttuurista pääomaa. Toinen ryhmä koostuu kirjailijoista, jotka olivat hankkineet kirjoitustaitonsa käymättä koulua. Mökkiläisen poikana syntyneestä Pietari Päivärinnasta (1827–1913) tuli lukkari, talollinen ja tuottelias kirjailija. Suutarin poika Eero Sissala (1851–1909) toimi isänsä ammatissa ja sittemmin torikauppiana Helsingissä. Nuorena kuollut Nestor Niemelä (1862–1889) oli torpparin poika. Aviottomana syntynyt ja 15-vuotiaana orvoksi jäänyt Heikki Kauppinen eli Kauppis-Heikki (1862–1920) aloitti renkinä Brofeltin pappilassa, kunnes pääsi kiertokoulunopettajaksi vuonna 1884.⁵ Vuonna 1893 hän siirtyi kasvatuslaitoksen johtajaksi. Vuodesta 1908 Kauppinen toimi kansankoulunopettajana suoritettuaan yksityisesti seminaarin tutkinnon.

Käsite *kansankirjailija* kuvaa itseoppinutta, maalaiskansasta lähtöisin olevaa suomenkielistä kirjailijaa, joka kuvasi oman elämänpiirinsä kuuluvia kansanihmisten elämää (Lassila 2008, 5; Laurila 1956, 17–18). Kansankirjailijoiden tehtävänä nähtiin houkutellessa lukijoita laajemmista kansalaispiireistä (Lassila 2008, 72), mikä liittyi fennomaanien tavoitteeseen sekä rakentaa suomenkielisen kirjallisuutta että edistää lukemisen kulttuuria. (Lassila 2008, 5–6). Reija Långin mukaan puhe kansankirjailijoista oli sivistyneistön tapa ymmärtää uudelleenmuotoutuvaa kirjallisuuden kenttää sekä keino käsitellä toisetta, jota rahvaasta lähtöisin olleet kirjoittajat edustivat (Lång 2010, 81).⁶ Vaikka suhtautuminen itseoppineisiin kirjailijoihin oli sanoma- ja aikakauslehdissä pääasiassa positiivista, kuultiin myös väheksyviä ääniä. Alun perin Ahon veljekset tarjosivat Kauppis-Heikin ensimmäistä novellia julkaistavaksi nimettömänä, koska oli pääteltävissä, että renkipojan novelliin ei edes vaivauduttaisi tutustumaan (Krogerus 1994, 133). Tilanomistaja ja vanhasuomalainen poliitikko Agathon Meurman arvosteli *Finland*-lehdessä hurskastelevan talonpojan kuvaa Kauppis-Heikin romaanissa *Mäkijärveläiset*. Nimettömänä julkaisutussa kritiikissä esitettiin, että kirjailijassa oli vielä ”liian paljon renkiä”, jotta hän pystyisi kirjoittamaan arvokasta kirjallisuutta. (Lassila 2008, 160–161.) Pertti Lassilan mukaan

5 Heikki Kauppinen suoritti Leppävirralla kiertokoulunopettajakurssin 8.8.–17.9.1887 ja jatkoi opiskelua myös seuraavana syksynä (Havu 1925, 57–59). Kesällä 1994 kirjailija kävi yliopiston lomakurssilla Helsingissä (Havu 1925, 78).

6 *Kansankirjailija*-käsitteen ongelmallisuudesta ja luokkaluonteesta on huomautettu useissa tutkimuksissa (ks. esim. Lappalainen 2000, 50–56; Lassila 2008, 101–106). Koska käsittelen aikaa, jolloin kansankirjailijoista puhuttiin ja kirjoitettiin, termin käyttöä ei voi välttää.

sääty-yhteiskunnassa ei aina ollut helppo uskoa, että rahvaan itseoppineella kirjailijalla voisi olla mitään annettavaa sivistyneelle lukijalle. Snellmankin oli ollut sitä mieltä, että todellinen sivistys edellytti sukupolvien ajan kestänyttä viljelyä: suomenkielisen rahvaan lapsilla ei ole muuta keinoa nousta sivistykseen ”kuin hankkia itselleen osa herrassäädyn polvesta polveen menevää sivistystä.” (Lassila 2008, 18.)

Päästäkseen kirjallisuuden kentälle kansankirjailijat tarvitsivat tukijoita. Kauppi-Heikin mentoreita olivat Minna Canth ja Ahon veljekset (Havu 1925, 42–43, 50–59, 54–67, 136–141). Eliel Aspelin tarkasti Eero Sissalan *Heikki Helmikankaan* (1887) kieli- ja tyyli-asun sekä laati romaaniin esipuheen (Lassila 2008, 89–90). Vasta aikuisiällä kirjoittamaan oppinut seppä Heikki Meriläinen (1847–1939) tarvitsi editoria saattamaan teoksensa painokuntoon. Meriläinen hyväksyi kirjoitusvirheiden korjauksen ja välimerkkien lisäykset, mutta kimpaantui Juho Reijosen tekemistä muutoksista (Kurki 2002, 139). Vaikka ystävyysuhteita syntyi ja tukea annettiin, jo *kansankirjailija*-termi kertoi sosiaalisesta raja-aidasta. Kuten Tellervo Krogerus on todennut, *kirjailija* assosioitui syntymänsä tai koulutuksensa ansiosta yhteiskunnallisen asemansa saaneeseen mieheen. Käsité *kansankirjailija* kertoi normipoikkeamaa samoin kuin *naiskirjailijakin* (Krogerus 1994, 133–134). On oireellista, että Heikki Kauppiselle annettiin kirjailijanimeksi kansanomaisen Kauppi-Heikki (Räihä 2020) ja että Nestor Niemelän kertomusta *Mäkelän veljekset* kehystää ote hänen kirjeestään kustantajalle Werner Söderströmille:

Minä olen köyhän syytinkitorpan poika, syntynyt rehellisistä, yksinkertaisista vanhemmista. Kirjaimet opin lapsuudessani, kyselemällä mikä on tuo ja tuo? Siten vähitellen rupesin oppimaan kirjaimia sanoiksi sowittelemaan. Minikäänlaista koulua en ole päiwääkään käynyt! Koulusalini on ollut humisevat metsät, opettajanani suomalainen kirjallisuus. – – Minä olen 24-wuotias, kiwuloinen, yksinkertainen maanmies enkä muuta. (Niemelä 1887.)

3 ”Kaaperin kosinta” ja talonpoikainen materialismi

Juho Reijonen tunnetaan kirjallisuushistoriassa humoristina ja kansanelämän kuvaajana. Kertomusten kirjoittamiseen Reijosta oli kannustanut Savo-karjalaisen osakunnan kuraattori Julius Krohn. (Koskela 1997.) ”Kaaperin kosinta”, jossa kuvataan kosimakirjeen laatimista kirjurin avulla, sisältyy salanimellä *-eijo* vuonna 1884 julkaistuun esikoiskokoelmaan *Kertoelmia*. Tähän aikaan Reijonen toimi kappalaisena Hiitolassa. Novellin alussa abiturienttipoika istuu kesäiltana lukemassa, kun sisään astuu talollinen Kaaperi Meriläinen lakki kourassa. Pitkän kursailun jälkeen hän pyytää ”maisteria” laatimaan kirjeen tytölle, jota hän aikoo kosia. Mies näyttää mukanaan tuomia papereita, joihin kirjettä on alettu kirjoittaa. Puhuttelua (”korkeasti kunnijoidettava Anna-Leena; hellästi rakas Anna-Leena; sangen siiveä tyttö”) pitemmälle Kaaperi ei kuitenkaan ollut päässyt. (Reijonen 1900, 63.) Talollinen hallitsee siis vastaanottajan puhuttelukonvention, mutta

kosintakirjeen sisältö tuottaa vaikeuksia. Kaaperi pyytää nuorukaista kirjoittamaan, että hänen isänsä oli kertonut tavanneensa markkinamatkallaan emännäksi sopivan tytön, leveälanteisen ja roiman työhmissen. Kun kirjuri kysyy, kuuluuko tämä asiaan, talollinen vakuuttaa näin olevan ja jatkaa: ”Minä ajattelin, mitähän jos olisi koettaa kosia ja päätin lähteä käymään sinun luonasi, kuin vaan ohranärhteet saataisiin puiduiksi” (Reijonen 1900, 64). Anna-Leena on jo viides tyttö, josta hän on kiinnostunut, sanelee kosija edelleen. Lukiolaisen mielestä näin ei kannattaisi tehdä, mutta Kaaperi sanoo, että rehellisyyden nimissä juuri näin tulee menetellä. Kirjeeseen tulee tietoja pelloista ja kalavesistä, talon velattomuudesta ja hevosten ja lehmien lukumäärästä. Kun sanelija pääsee sikoihin, kirjuri ehdottaa niiden pois jättämistä:

”Minkätähden?” kysyi Kaaperi, ”kaksihan meillä on aikuista naskia ja porsaita montako lieneekään; niistä hän saa tiedon äidiltä.”

”Pannaan sitte kissa kanssa”, esittelin minä koettaen pysyä vakavana.

”Mitäs joutavia”, tuumaili Kaaperi myhäillen, ”vaan kanoista sanotaan, jotta niitä hän itse saa hankkia, jos tahtoo.” (Reijonen 1900, 66.)

Kun nuori mies huomauttaa, ettei kosija ole vielä kertonut itsestään mitään, Kaaperi ilmoittaa olevansa raitis ja täyttävänsä pian seitsemänkolmatta vuotta. Kirjuri, jonka mielestä olisi tarpeen kirjoittaa rakkaudestakin, tarjoaa malliksi kirjaa jota oli ollut lukemassa. Kysymyksessä on vieraskielinen opus, koska poika kääntää siitä ”pari hellää paikkaa” (Reijonen 1900, 67). Kaaperin mielestä Anna-Leena ei ymmärtäisi ”koreista sanoista” enempää kuin hänkään. Mietittyään tovin asiaa hän sanoo: ”Kirjoittakaa sitte näinikään: jos Jumala on niin sallinut, että meistä pariskunta tulee, niin lupaan minä rakastaa sinua koko ikäni sekä myötä- että vastoinikämisessä, niinkuin Jumalan sana huoneentaulussa käskee” (Reijonen 1900, 67). ”Huoneentaulu” viittaa Lutherin *Vähä Katekismuksen* liitteeseen, johon sisältyvät ohjeet aviopuolison kohtelusta sekä papeille tarkoitettu opas avioliittoon vihkimisestä. Kun kirje on valmis, talollinen lukee sen tyytyväisenä ja lisää allekirjoituksen ”säännöttömällä, vaan tanakoilla kirjaimilla” (Reijonen 1900, 67). Kuvauksessa on helppo nähdä analoginen viite Kaaperin ulkoiseen olemukseen eli tanakkaan vartaloon.

Kosinta on kirjallisuudessa – samoin kuin näytelmissä ja elokuvissa – toistuva aihe, johon liittyy usein kommelluksia ja väärinymmärryksiä. Reijosen novellissa ei kuitenkaan käy näin. Nuori mies, jota Kaaperin kirje oli säällittänyt ja naurattanut, hämmästyy kuullessaan kosinnan onnistumisesta. Tyytyväinen sulhanen sanoo, että Anna-Leena oli kertonut itkeneensä nimismiehen mamsellin luettua kirjeen. Olihan siinä sanottu, että Kaaperi lupaa rakastaa häntä koko ikänsä: ”Siitä sanoi hän huomanneensa, että minulla on täysi tosi mielessä, eikä asiassa ole mitään petosta tahi narrin peliä.” (Reijonen 1900, 68.) Koska Kaaperi oli halunnut lisätä kirjeeseen maininnan, että kirjuriina oli toiminut ”toisen talon maisteri” (Reijonen 1900, 65), nuorukaista alkaa huolestuttaa, juoruilisiko neiti – ilmeisesti nimismiehen tytär – kirjeestä. Ihmisethän saattaisivat ajatella, että hän

oli tahallaan saattanut viattomat ihmiset naurunalaisiksi. Mamselli oli nimittäin sanonut Anna-Leenalle, ettei hän ole koskaan lukenut niin viisaasti kokoonpantua kirjoitusta. Tavatessaan neidin kirjuri huomaa tämän pilkallisen ilmeen, mutta kun lukiolainen sanoo, että herrasväkikin voisi käyttää järkeään kihlautuessaan, keskustelukumppanin kasvoilta kuvastuu ”selvä sääli”. (Reijonen 1900, 69). Nuorukaisen repliikin takana on yritys pelastaa oma selusta säätyläisten silmissä, mutta toisaalta voi ajatella, että onnistunut lopputulos ja talollisen vilpitön kiitollisuus saavat mielipiteen muuttumaan. Kirjuri ymmärtää, että sulhasen ja morsiamen maailmaan ei päde romanttisen kirjallisuuden koodisto. Vastakkaiset näkemykset lähenevät siis toisiaan.

Kysymykseen kirjetaidoista kietoutuu rakkauskurssin hallinta. Nuorukaisen lukema kirja kertoo norjavartaloisesta Kallista ja rakastuneesta kreivistä. Leveälanteinen Anna-Liisa ja tanakka Kaaperi ovat kaukana tämän ”tuntehikkaan” kirjan maailmasta. Kirjurissa on piirteitä ritariromantiikasta hullaantuneesta Don Quijotesta, kun taas Kaaperi muistuttaa maanläheistä Sancho Panzaa. Kertoja katsoo entistä minäänsä ajallisen välimatkan päästä ja esittää tämän ironisessa valossa. Huumori kohdistuu siis sekä kirjuriin että kirjeen sanelijaan. Eino Leino pitää Reijosen kertomusta pienenä mestarinäytteenä, koska siinä ”suomalainen kansanomainen ja samalla sangen materialistinen käsitys rakkaudesta ja avioliitosta on todellisella taiturin ylemmyydellä hahmoteltu” (Leino 1909, 181). ”Ylemmys” vie ajatuksen valtasuhteisiin. Lukiolaispoika sinuttelee itseään vanhempaa talollista, mutta Kaaperi teitittelee ”maisteria”, mikä kertoo eriarvoisesta asetelmasta.

Kysymys kansanihmisten kirjoitustaidon tarpeellisuudesta esiintyy kohdassa, jossa Kaaperi lukee valmiiksi saadun kirjeen. Hän harmittelee, ettei isä laittanut häntä kouluun, mutta poikansa – jos hän sellaisen saa – hän lupaa kouluttaa (Reijonen 1900, 67). Aihelemaan palataan kertomuksen lopussa, jossa pariskunta on ollut naimisissa useita vuosia. Kaaperi kehuu kirjuria, jolta hän sai apua elämänsä vaikeimmassa asiassa:

Minä koetin Kaaperille selittää, ettei minusta suurta apua ollut, vaan hän sanoi: ”olkaa vaiti. Enhän minä koulun käymätön moukka miten olisi osannut sitä kirjettä kokoon panna. Sentähden hankinkin minä pojilleni oppia, ettei heidän tarvitse mokomassa pihdissä olla — hankin minä, maksoi mitä maksoi.” ”Ja pieni Maija pannaan myös kouluun,” lisäsi Anna-Leena, ”ettei hänen tarvitse ympäri pitäjästä juoksennella kirjeitänsä luettamassa, niinkuin minun täytyi tehdä.” (Reijonen 1900, 70.)

4 ”Rakkauden kirje” ja ylenpalttiset lemmenvakuutukset

Otto Tuomen kertomus ”Rakkauden kirje”, joka ilmestyi *Uudessa Savossa* 28.11.1891, alkaa samantapaisesta tilanteesta kuin Reijosen novelli. 12-vuotias koulupoika saa vieraakseen varakkaan oloisen talonpojan, joka pyytää apua ”rakkauden kirjeen” laatimisessa. Taavetti Ruotsalainen kertoo ihastuneensa kirkkotiellä Markreeta-nimiseen nuoreen naiseen, jota hän haluaisi kosia kirjeitse. Hän ei kuitenkaan sanele viestiä, vaan antaa

koulupojalle vapaat kädet sopivan tekstin laatimiseen. Minäkertoja mainitsee, ettei hän ollut aivan tietämätön kirjeen aiheesta: hän oli kuullut palavasta, kuolemaan saakka kestävistä ja hulluksi tekevistä rakkaudesta: ”Olin vielä kuullut rakkauden laulujakin, joista minusta yksi oli erittäin sukkela.” Sovittuna päivänä asiakas saa seuraavan kirjeen:

Hellästi rakastettu Markreetta!!

Kun minä sinut ensi kerran näin kirkkomäellä, niin tuli paikalla mieleeni että tuo on se waimo, jonka Jumala rakensi minun kylkiluustani ja täytti sen paikan lihalla. Minä olen sen tullut tuntemaan ettei miehen ole hyvä yksinänsä olla. Niinhän on sanonut herra Jumalakin. Usko pois että minä rakastan sinua kaikesta sydäimestäni, minä rakastan sinua palawasti ja rakastan sinua kuolemaan asti. Ja minulla on heikko luonto ja saatan tulla hulluksi rakkaudesta. Minä siis esitän että sinäkin rupeisit minua rakastamaan, että saisimme yhdessä laulaa:

Rakkaus se palaa meissä
 Kuin öljy pumpulissa:
 Päiwillä aina mielessä
 Ja öillä unelmissa.

Minä pyydän sinua suoraan waimokseni, nuoreksi emännäksi Pönnölänmäelle. – – Jos sinä tahdot tulla minun waimokseni, niin sanon minä niinkuin Adam sanoi Paradiisissa, kun Herra Jumala toi Eevan hänen eteensä: tämä on nyt luu minun luistani ja liha minun lihastani, sen tähden pitää miehen luopuman isäntänsä ja äidistänsä ja waimonsa sidotun olewan. – – (Tuomi 1891.)

Kirje, jonka Taavetti vie itse perille, toimii puhemiehen roolissa.⁷ Siinä missä Kaaperin kirjeessä korostuu äärimmäinen proosallisuus, Tuomen kertomuksessa viesti koostuu rakkauden vakuutuksista. Fraasit tuovat mieleen kirjeoppaiden mallikirjeet, joissa esiintyy seuraavia ilmaisuja: ”Woisitteko sydämeeni katsoa, näkisitte sen hehkuwan palawimmasta rakkaudesta teihin! – – minä rakastan teitä enkä woi elää ilman teitä”; ”Toiwoen että jo kohtakin saan suullisesti uudistaa wakuutukseni palawimmasta rakkaudesta”. (Bergström 1875, 9, 21.) Kirjeessä sekoittuu korkea ja matala: yhtäältä viitataan Raamatun kertomukseen Aatamista ja Eevasta, toisaalta siteerataan rekilaulua. Koomista on, että ”palavasta rakkaudesta” siirrytään kansanlaulun säkeisiin, jossa öljy palaa pumpulissa. Samoin kuin Reijosen novellissa, kertoja katsoo tapahtumaa ajallisen välimatkan päästä, mikä mahdollistaa ironisen suhtautumisen kirjurin entisiin käsityksiin sopivasta kosintakirjeestä. Humoristiseen valoon asettuvat myös viestiin tyytyväinen Taavetti ja Markreetta, jonka mielestä kirje oli kuin Herran enkelin kirjoittama. Morsiamen sisar oli lukenut sen ääneen moneen kertaan. Kirje oli tehnyt vaikutuksen myös vanhempiin:

7 Järjestelmä, jossa puhemiehet etsivät puolisoehdokkaita ja heidät löydettyään olivat välittäjinä kosinnassa, kihlauksessa ja kuulutuskirjojen hakemisessa, oli ollut Suomessa yleinen ja kaikissa maalaisväestön yhteiskuntaryhmissä vallitseva epävirallinen instituutio (Saarimäki 2014).

”Äiti itki siinä kohti missä sanotaan että pitää luopua isästään ja äitistään, ja isä sanoi että kirjeessä oli kaikki aiwan paikoilleen puhuttu.” Taavetin ja Markreetan maailmassa kirjeet toimivat ja tuottavat toivotun tuloksen, mutta sellaiselle lukijalle, joka tunnistaa kirjeoppaiden ja romaanien kuluneet ilmaisut, kirje on koominen.⁸ Tuomen kertomuksessa kirjeen huumori muodostuu ”taitamattomuuden poetiikasta”, jota käytetään usein parodisissa teksteissä (Laakso 2016, 35).⁹ Kirje, joka rakkauskirjeen traditioon perehtyneen lukijan mielestä on vääränlainen, osoittautuukin sopivaksi. Tilanne on käänteinen suhteessa Reijosen kertomuksen asetelmaa: Kaaperi sanelee viestin, joka toimii rakkauskurssin puutteesta huolimatta.

Koulupojan on laadittava toinenkin kirje, jonka talollinen haluaa mukaansa kaiken varalta mennessään tekemään lopullista avioliittosopimusta. Se on tyyliältään samanlainen kuin edellinen kirje, täynnä lujia lupauksia. Palkkaa tulee kokonaista viisi markkaa, ja ennen joulua Taavetti tuo pojan kotiin porsaansa, koska Markreetakin oli ollut sitä mieltä, että liitto olisi ehkä jäänyt solmimatta ilman hyvän ”kirjoitusmiehen” apua. Romanttiseen diskurssiin sopimaton eläin ilmaantuu tähänkin tarinaan, kuin muistutuksena talonpojan elämänpiiristä.

5 *Arkielämää ja humoristinen inkongruenssi*

Maria Jotunin vuonna 1909 ilmestynyt *Arkielämää* on yhdenpäivän romaani, jonka tapahtumat sijoittuvat 1800-luvun jälkipuolelle savolaiseen miljööseen. Siinä missä Reijosen ja Tuomen tekstit keskittyvät kirjeiden saneluun ja vastaanottoon, Jotunin teoksessa kansanihmisten kirjeet tulevat esiin vain yhdessä episodissa. Pastoriksi kutsuttu Nyman, alkoholisoitunut entinen ylioppilas, saapuu teoksen alussa Koppelmäen kylään ja kohtaa päivän mittaan monia ihmisiä, tehden heille pieniä palveluksia. Yksi avunpyytäjistä on talontytär Loviisa, joka on päättänyt ottaa miehekseen Kuuselan Pekan. Aluksi Loviisa pyytää Nymania lukemaan sulhasen kirjeet: ”Näki, että kirjoittamiseen oli kuitenkin aikaa pantu. Paperikin oli rutistunut ja tähräytynyt tottumattomien ja kömpelöiden käsien pitelestä” (Jotuni 1909, 65). Ensimmäinen kirje ”korkeasti kunnioitetulle ja siveälle neidolle” alkaa hyvän päivän toivotuksella. Tämän jälkeen kirjoittaja toteaa, että kun ihmiselle tulevat lempimisen ajat, niin parhaimmat ajatukset taivaltavat mielitietyn luo, ”kun muulta työltä joutavat”. Sitten asialliseen ja toteavaan sävyyn tulee saarnan ja lakitekstin sävyä.

8 Ylenpalttista rakkauskurssia parodioidaan esimerkiksi Hiitolan nuorisoseuran lehdessä julkaisutussa tekstissä ”Pieni rakkauden romaani rakkaalle Kaisulleni”: ”Teidän lempeät silmäyksenne ovat lumonneet minun. Ne ovat niin läpituokeita kun tykinluoti, että ovat repineet sydämeni riekaleiksi, niin että se on nyt kuin hakatusta lihasta tehty makkara, vaikka tähän asti se on ollut eheä ja räpäimätöin. Sinä olet se imupaperi, johon lempeyteni imeytyy ja se lempi, johon sydämeni hukkuu.” (Salmi-Niklander 2009, 18.)

9 Puutteellisille kirjetaidoille naurettiin etenkin pilalehdissä. Kansanihmisten rakkauskirjeiden parodioissa on kirjoitusvirheitä, kuluneita formuloita ja murretta. Toisaalta huumoria revittiin avioliiton solmimisen materialistisista motiiveista. (Kuusmin 2022.)

Nuori isäntä kirjoittaa kihlatulleen, että rakkaus on ”Luojan säätämä välityskeino, että helpommaksi kävisi vierasten ihmisten yhteenlyöttäytyminen, joka yhteenlyöttäytyminen on puolestaan tarpeen vaatima kaikkinaista tarkoitusta, niinkuin karjanhoitoa, talon ylläpitoa sekä moninaista yksityistä hyvää varten” (Jotuni 1909, 65–66).” Rakkautta hän vertaa kukkaseen:

Ja se [rakkaus] kasvaa meidänkin välillämme, ainakin meiltäpäin teillepäin. Mitä sitten sieltäpäin tehnee, en tiedä. Vaan kun Te olette köyhän palvelijanne niin arvolliseksi tehneet, että suopeasti tännepäin katsotte, niin olen siinä varassa, enkä muita kysy. Ja siinä tarkoituksessa liitän tähän tämän Lemmenlaulun eli muistovärssyn:

Sua lemmin impi armas, mä asti kuolemaan.
Jos sinä minut jätät, rupean suremaan. (Jotuni 1909, 66.)

Puhe ”köyhän palvelijan arvolliseksi tekemisestä” kuuluu vanhahtavaan ja ylätyyliiseen ilmaisurekisteriin. Muistovärssyn ensimmäinen säe voisi sisältyä johonkin julkaistuun runoon, mutta jatko lienee runoutta tuntevan aikalaislukijankin näkökulmasta kömpelö.

Toisessa kirjeessään Pekka kertoo uudesta navetasta ja siteeraa jälleen Raamattua, josta puhe siirtyy uuden talon rakentamiseen: ”Vaan sanotaan sanassa, että ketuilla ovat luolat ja taivaan linnuilla pesät, vaan ihmisen pojalla ei ole kuhunka hän päänsä kallistaisi. Niin on meilläkin tässä, ettei ole sitä kuvallista päänkallistuspaikkaa ihmisille, ja siksi sitä on alettu niinkuin asuinrakennusta kokoon kyhätä.” (Jotuni 1909, 66–67.) Huumoria syntyy siitä, että Jeesuksen sanat liittyvät hänen seuraamiseensa, johon kuuluu omaisuudesta luopuminen,¹⁰ kun taas kirjeessä kysytään morsiamen mielipidettä uuden talon huonejärjestyksestä. Huumorin taustalla on inkongruenssi, yhteen sopimattomien elementtien yhdistyminen (Laakso 2016, 25–26). Sanat ”Armas kultani” käytännön asioiden lomassa ovat kuin muistutuksena rakkaudesta, jonka tulisi vallita aviopuolisojen välillä.

Kun Nyman on lukenut kirjeet ääneen, Loviisa sanelee totisena vastauksen ”Talopoika Pekka Kuuselalle”, joka oli ehdottanut tapaamista:

Niihin terveisiin, että tulla tapaamaan, saan täten vastata, ettei näin heinäntekeo aikaan ole aikaa tulla sinne maantien varsille seisoksentelemaan. Ja siksi toisekseen, lieneehän tuota puuta täälläkin vielä istua, jos te jostakin asiasta keskustella tahdotte.

Luojan terveyttä teille.

Loviisa. (Jotuni 1909, 68.)

Loviisan viestin tylyys saa kirjurin käyttämään valtaansa. Nuoren naisen tietämättä

¹⁰ ”Niin Jesus sanoi hänelle: ketuilla ovat luolat, ja taivaan linnuilla ovat pesät; mutta Ihmisen Pojalla ei ole, kuhunka hän päänsä kallistaa.” (Matt. 8:20, Biblia 1776, ks. myös Luuk. 9:58.)

Nyman lisää kirjeeseen kansanlaulun säkeistön (”Nyt on lysti olla, / Kun löysin oman kullan. / Oman kullan kainalossa / On niin lysti minun olla”) keventääkseen tämän ”raskasmielisiä ja ylen karuja mietteitä” (K. Tarkiainen 2013, 153).

Nuoren isännän kirjeet kertovat yrityksestä suhtautua tulevaan puolisoon rakastavasti, kun taas morsian ottaa avioliiton velvollisuutena. ”Eikö liene tämä ihminen ja etenkin tämä nainen siten, että alistua välttämättömyyden alle”, sanelee Loviisa Koppelmäkeläinen kirjeeseensä, joka on osoitettu lapsuuden ystävälle. Loviisa kertoo sulhasen sisaren saamista myötäjaisista, joihin kuuluu 80 hametta, 65 nuttua ja sata huivia (Jotuni 1909, 69–70). Kirjeiden taustalla on tilanne, jossa talollisen tyttären kohtalona on järki-avioliitto: veli on tullut täyteen ikään, perii talon ja sisaren on lähdettävä kotoa ja solmittava sopiva naimiskauppa. Renkiä, johon Loviisa on rakastunut, talontytär ei voinut saada puolisoiksi. Riikka Rossin mukaan romaanissa osoitetaan, kuinka naisten elämän valintoja säätelevät sovinnaiset normit, säädynmukaisen käytöksen odotukset ja pienen yhteisön sosiaalinen paine (Rossi 2020, 167). Traagisesta tilanteesta huolimatta kirjeiden representaatioissa on huumoria, joka kohdistuu kansanihmisten oletettuihin kirjetaitoihin. Kuten Reijosen novellissa, Jotunin romaanissa puhutaan kirjoitustaidon tärkeydestä. Nyman ehdottaa, että Loviisa opettelisi kynänkätön mentyään naimisiin kirjoitustaitoisien Kuuselan Pekan kanssa. Koppelmäen tytär on kuitenkin sitä mieltä, että ilmankin tulee toimeen.

6 Rakkauskirjeet kansankirjailijoiden teksteissä

Kosinta- tai rakkauskirjeiden sanelu on harvinaista itseoppineiden kirjailijoiden teoksissa. Yksi esiintymistä sisältyy Kauppi-Heikin kertomukseen ”Eedlan ensimmäinen rakkaus”. Se perustuu tositapahtumaan: kirjailijan kansakoulua käynyt vaimo oli lapsuudessaan toiminut piikatytön kirjuriina (Havu 1925, 234). Kertomuksessa Eedla-niminen piika saa talollisen pojalta lemmenviestin ja haluaa lähettää siihen vastauksen. Kertojan mukaan muut eivät aavista, ”miten rauhattomana rakkauden sanavarasto myllerteli Eedlan rinnassa” (Kauppi-Heikki 1906, 5). Piika pyytää kirjuriksi pientä kansakoulutyttöä, jolle hän sanelee sana kerrallaan seuraavan viestin:

Rakas Samuli. Nyt saan tietää antaa itsestäni että olen voinut hyvin ja nyt kiitän paljon kirjeestäsi, josta minä tulin sanomattoman iloiseksi, vaan en ymmärrä oikein onko se totta vai leikkiä kun minä olen köyhä piika tyttö ja sinä Samuli olet talosta. Ja elä suinkaan suutu tästä minun typerästä kirjeestäni ja äläkä ajattele minusta pahaa rakas Samuli, sillä minä rakastan sinua Samuli niin että en osaa sanoakaan. Ja vielä pyydän että älä pahastu minuun. Ja minä muistan ijäti sinua. (Kauppi-Heikki 1906, 6–7.)

Samulista kirje on erinomainen, ja kirjeenvaihto jatkuu. Pojan vanhemmat vastustavat kuitenkin nuorten solmimaa kihlausta, ja sulhanenkin tulee toisiin ajatuksiin.

Anekdoottimaisen kertomuksen pääpaino on Eedlan itsepintaisuudessa, ei kirjetaidoissa: nuori nainen ei voi ymmärtää, että miehen mieli on muuttunut eikä hän uhkailuista huolimatta palauta sormustaan. Eedlan sanelemaan kirjeeseen ja ”rakkauden sanavarastoon” kohdistuu lempeää ironiaa, eikä kirjurin ja sanelijan välillä ole samanlaista koulutukseen liittyvää valta-asetelmaa kuin ensimmäisen ryhmän teksteissä. Pieni kansakoululainen osaa vain merkitä Eedlan pudottelemat sanat paperille.

Toinen sanelutilanne on Kauppis-Heikin esikoisromaanissa *Mäkijärveläiset*. Renki Matti ja joutomies ”Vallaton Pekka” – kortinpelaaja, pilkkalaulujen sepittäjä ja puhemies – laativat viestin Hintille (Hindrikalle), jota Matti havittelee vaimokseen. Sanelun taustalla ei ole kosijan kirjoitustaidottomuus, vaan epävarmuus siitä mitä rakkauskirjeeseen tulisi kirjoittaa. Aluksi Pekka sanelee pilailevaan tyyliin omalla murteellaan:

Terveisiä meiltä teille niitä kuin meillä on antoo oikein roppa käellä. Nyt on erittäin tasaista ja tyyntä talven ilmaa niin että sianporsaatkii tarkenoovat pihalla vilikitellä paitahihhasillaan ja vanhat ukot on heittäneet koirarukkasesa nurkkaan ja koettaavat poikamiesten tavoin pärjäillä, ohuvemmilla käsineillä ja sittä muutenii näyttää yläpihan ukko olevan louhka tuulella niin että on se tainnu ottoo vähä holtaillakseen nuita naimisasioita, joihin hän ei toisin aijoin näytäkättä koskevan. (Kauppis-Heikki 1887, 71–72.)

Kirjeen keskivaiheilla Matti kirjoittaa ilman Pekan apua. Hän kertoo kokeneensa Hintin käytöksen tylyksi ja tunteneensa itsensä jonkinlaiseksi hätävaraksi: ”enkä minä nyt ymmärrä mitä tähän kirjoittaisin kuin olen niin kovin halpanen pännämies vaan ehkä ymmärrät mitä minä olen meinannut kirjoittaa ja ehkä et minua niin halvaksi kahtone että et vastaa jolloinkin.” (Kauppis-Heikki 1887, 72). Sitten Pekka alkaa taas sanella, paikoin riimitellen: ”Ja lopuksi saan vielä sanoa että voi tätä ristin rangaistusta kuin rieskat paloi uuniin ja kun tuli taivutuksi nuorten neitoin tuumiin”. Allekirjoituksena ja loppu-tervehdyksenä on ”Matias takkara ja lento muisku” (Kauppis-Heikki 1887, 73). Matti epäröi kirjeen antamista, mutta Pekka vakuuttaa, että tyttö kyllä tunnistaa sen rakkauskirjeeksi. Vastaanottajaa vaivaa viestin pilkallinen sävy eikä hän todellakaan ymmärrä sitä lemmenviestiksi. Matista ja Hindrikasta tulee kuitenkin pari romaanin lopussa.

Pilaileva tyyli tulee esiin myös Nestor Niemelän kertomuksessa ”Luisulan lapset”, mutta nyt kysymys on kirjoitustaidolla ylpeilemisestä. Kun kerjäläispoika Matti sai jostakin palan paperia, hän kirjoitti ”hyvän joukon kaikenlaisia vekkulia lauseita, sitten kirjoitti hän osoitteen jollekin ylpeälle tulokkaalle, useimmiten semmoiselle, joka ei itse taitanut kirjoitusta lukea ja näin oli kirje valmis paikalle saatettavaksi” (Niemelä 1890, 172). Matista tulee sittemmin talollinen, ja vaimokseen hän saa havittelemansa tytön. On ilmeistä, että Niemelän esikuvana oli Päivärinta, jonka teksteissä opinhaluiset nuorukaiset menevät naimisiin rakkaudesta ja toteuttavat kansanvalistuksen ihanteita muun muassa kirjastoja perustamalla. Päivärinnan kertomuksessa ”Matti Matinpojan rakkausseikkailut” köyhän kirvesmiehen poika rakastuu torpantytär Maijaan. Nuoret vaihtavat kirjeitä Matin työskennellessä toisella paikkakunnalla: ”Nämät kirjeet hehkuivat lämpöä ja ikuista

uskollisuutta. Voi kuinka Matti tuns sydämensä lämpiävän, kun hän sai kirjeen omalta sydämensä rakastetulta” (Päivärinta 1900, 77). Rakkauteen tulee kuitenkin särö. Matti kirjoittaa Maijalle pitkän erokirjeen, jossa hän tilittää tunteitaan moitteettomalla kielellä:

Muistatko niitä pyhiä lupauksia ja valoja, jotka toisillemme vannoin silloin erotessamme? Minä uskon, että nuo lupaukset lähtivät vilpittömistä puhtaasta rakkaudesta hehkuvista sydämistä, mutta sinä olet kaikki ne unhottanut. Sydämessäni oli yksin sinun kuvasi hallitsemassa, eikä mikään voima voinut sitä sieltä pois reväistä. Mutta mitä minä tapasinkaan sinun kodissasi: petosta, vilpillisyyttä, uskottomuutta, valheellisuutta, valapattoisuutta, ja vieläpä niin törkeässä muodossa. – –

Sinua ennen sydämestään rakastanut, mutta nyt murtunut

Matti Matinpoika. (Päivärinta 1900, 87–88.)

Samanlaista ”kirjallista” tyyliä edustavat myös kirjeet Päivärinnan kertomuksissa *Naimisen juoruja* (1882) ja ”Rauta-mies” (1897). Päivärinnan henkilöiden kirjeet kertovat vaikutteista, jotka ovat peräisin romanttista idealismia edustavasta kirjallisuudesta.

Useat Kauppi-Heikin teokset sisältävät episodeja, jotka liittyvät kirjallistumiseen. Romaani *Viija* kertoo orvoksi jääneen talollisen tyttären tarinan. Romaanin alussa kiertokoulunopettaja suostuttelee Viijan holhoojaa, jotta tämä antaisi tytön oppia kirjoittamaan: taitoa tarvittaisiin ennen kaikkea silloin, jos tyttö joutuisi itse hoitamaan talonsa. ”Ja vaikka ei näin kävisikään, olisi häpeä kulkea luettamassa kirjeitään muilla” (Kauppi-Heikki 1889, 66). Repliikissä kaikuu kansanvalistuksen projekti, joka kannusti kirjoitustaidon hankkimiseen. Aikuistuttuaan Viija saa kirjeitä markkinoilla tapaamiltaan pojilta. Kertojan asenteessa on ironiaa, joka kohdistuu nuorten omaksumaan rakkauskurssiin. Se ilmenee lainausmerkkien käytössä: ”Oli hän [Viija] jo melkein vähillä sydämen sykähdyksillä tottunut monesta kirjeestä lukemaan nuo kymmenet vakuutukset ’palavimmasta’, ’puhtaimmasta’ ja ’vilpittömimmästä’ rakkaudesta” (Kauppi-Heikki 1889, 113). Kun Viija polttaa kirjeitään ennen naimisiinmenoaan, hän huomaa niistä ”kauniimmalle kaikuvia lauseita ja runonpätkiä” (Kauppi-Heikki 1889, 149). Ainoa romaanissa siteerattu kirje on peräisin kiertokoulunopettajan pojan kynästä. Kirjeen kieliasu on huoliteltu.¹¹

Rakkauskirjeitä saa myös Viijan serkku Liisa, joka seurustelee mökinpojan kanssa. Viija kiusoittelee tyttöä kirjeestä, jonka hän oli lukenut salaa. Kiusoittelun kohteena ei kuitenkaan ole kirjeen tyyli vaan sulhasehdokkaan vaatimattomat lupaukset: ”Rakas

11 ”Onnellinen sinä vaan olet, sen näin nyt markkinoilla ja onhan tuon nähnyt ennenkin. On kai sinulla nyt vara ja valta valita, ottaa kaukaa tai läheltä, rikas jos vielä rikkaampikin. Ja lienee noissa ollut arvokkaitakin, niin että en minä uskaltanut ollenkaan lähestyä niin arvokasta seuraa, mutta kaikki minä katsoin ja tiesin. – – Elä suutu, en minä näistä muille huutele, vaan minä urkin salaisesti tiedot niistä kaikista, että tietäisin, kuinka korkealle sinut lennätetään täältä halpaimin ja ylenkatsottujen maailmasta.” (Kauppi-Heikki 1889, 122.) Viijan osana on epäonnistunut avioliitto. Alakuloiseen tunnelmaan viritetty kuvaus kertoo, että Viija sortuu ympäristönsä painostamana avioliiton varakkuuden perusteella (Havu 1925, 172–173).

Liisa! Nyt lähestyn sinua tämän lentävän paperin avulla...” Eikös se niin alkanut. Ja välillä mitähän lienee ollut markkinoista ja sormuksesta, mutta sitten lähti: ”Minä teen sinne Leppäaholle pienen hyvin sievän mökin, jossa on vesilähde aivan alla.” (Kauppi-Heikki 1889, 128.) Myös Eero Sissalan romaaniin *Munkkiniemen Elsa* sisältyvä viesti rakastetulle on kirjoitettu yksinkertaisella kielellä:

Rakas Katrini!

Mökkini on nyt aivan valmis, vaan yksitoikkoiseksi sen elämän vetää, kun ei kumppania ole. Minä olen ollut kovin ikävissäni aina siitä saakka, kuin sinä läksit Helsinkiin. Jos sinä sen hyvän työn tekisit ja tulisit kohta tänne, niin me heti häitä viettäisimme.

Ystäväsi

Pekka Niironen (Sissala 1891, 136.)

Kauppi-Heikin *Aliina* julistaa kansansivistystä ja kansanopistoaatetta (Lassila 2008, 175). Romaanissa on useita kirjoittamiseen ja kirjetaitoihin liittyviä kohtia. Romaanin alkupuolella kirkonkylässä asuva leipurin tytär kertoo nimihenkilölle tyttöjen kansakoulu-aikaisista ”leikkisulhasista”, joille kirjoitettiin salaa kirjeitäkin. Hän kannustaa Aliinaa tulemaan kouluun. ” – Ettäkö kirjeitä osaisi kirjoittaa? kysyi Aliina nauraen.” (Kauppi-Heikki 1896, 37). Kysymys kirjoitustaidosta yhdistyy siis Aliinan mielessä rakkauskirjeisiin. Lähes rippikouluikäinen tyttö pääsee vuodeksi kansakouluun, oppii kirjoittamaan ja käy sittemmin kirjeenvaihtoa ystävättärensä ja sulhasensa kanssa. Kertoja referoi ja siteeraa Aliinan kirjoittamaa rakkauskirjettä seuraavalla tavalla:

Kirje alkoi kuluneiden kuukausien ikävöimisellä, joiden muistoa täytyi vielä uudistella kysymyksillä, ”muistatko sinä kun me siellä ja siellä oltiin ja mitenkä sinä silloin ja silloin sanoit ja mitenkä minä vastasin ja ajattelin.” Toivossa että rakastettu nuo ihanimmat sanansa taas uudistaisi, jatkoi hän surunvoittoisesti: ”Mitäpä minä näistä muistellen, ehkä jo olet ne unohtanut ja kohta unohdat kaikki.” (Kauppi-Heikki 1896, 79.)

Kertojan mukaan ensimmäiset postin tuomat kirjeet saivat nuoren naisen sydämen sykkimään samoin kuin puhuttelut ”Oma rakas Aliina” ja ”Iäti oma Aliina” (Kauppi-Heikki 1896, 84). Ensimmäinen kirje kuohui ikävää, toinen vakuutti rakkautta: ”Ei kuulunut hetkeksikään unohtuvan mielestä, ei päivillä eikä öillä” (Kauppi-Heikki 1896, 86). Referointi viittaa siihen, että talollisnuorten kirjeiden ilmaisu kuuluivat romanttisen rakkauden diskurssiin.

Nuoren miehen tunteet kuitenkin viilenevät eikä suhde etene pitemmälle. Aliina lähtee kansanopistoon, jossa opettaja neuvoo oppilaita hakeutumaan kirjeenvaihtoon oppineimpien kanssa ja pyytää heitä korjaamaan kirjoitusvirheitään: ”Pojan veulakkeet tästä opettajan neuvosta ottivat onkeensa ja alkoivat takanapäin ilvehtiä, että meidän pitäisi heille kirjoittaa, he sitten muka korjailisivat”, kirjoittaa Aliina ystävättärelleen ja

kertoo, että tytöt lupaavat kirjoittaa kirjeitä ”Virsilippaaseen”, kansanopiston käsinkirjoitettuun lehteen. (Kauppi-Heikki 1896, 115.) Tällainen foorumi tarjosi mahdollisuuden kirjoittamisen harjoitteluun ja palautteen vastaanottamiseen (Salmi-Niklander 2013, 385). Kansanopetuksen ja -valistuksen kysymykset ovat esillä myös Kauppi-Heikin romaanissa *Uran aukaisijat*. Päähenkilö, kiertokoulunopettaja Laulajainen, puuhaa paikakunnalle kirjastoa, kirjoittaa puheita ja toimii sanomalehden maaseutukirjeenvaihtajana. Hän on välittäjä kansan ja sivistyneistön välillä, mutta toisaalta väliinpuotoaja, koska kansakoulujen yleistymisen uhkaa hänen toimeentuloaan. Laulajainen on ihastunut talollisen tyttäreen ja kuvittelee kihloissa olon ihanuutta. Silloin kun oltaisiin erossa, voisi kirjoittaa pitkiä ja kauniita kirjeitä. Tätä ennakoidessaan hän sepittää runon.¹² Kuten piika Edlan saneleman viestin ja Aliinan kirjeenvaihdon kohdalla, ”rakkauden sanavarastoon” kohdistuu lempeää ironiaa.

7 Rakkauskirjeet, huumori ja talonpoikainen kansa

Sekä kouluja käyneiden että itseoppineiden kirjailijoiden teksteissä esiin tulee kysymys kirjoitustaidon merkityksestä seurustelukulttuurissa: kun osaa itse laatia kirjeensä, ei tarvitse etsiä kirjuria ja käsin kirjoitetun tekstin lukijaa. Fiktiossa heijastuu näin paitsi yksi kirjallistumisen prosesseista, myös ajan keskustelu kansanopetuksesta, jonka mukaan kinkereillä testattu lukutaito ei enää riitä modernisoituvan yhteiskunnan kansalaisille. Molempia ryhmiä edustavat kirjailijat jakoivat siis yhden kansanvalistusaatteen keskeisimmistä tavoitteista.

Ryhmiä välillä on kuitenkin eroja. Kouluja käyneiden kirjailijoiden teksteissä kirjeiden lähettäjät ja vastaanottajat ovat varakkaita talollisia ja kirjurit edustavat opintielle päässeitä ihmisiä, kun taas kansankirjailijoiden teoksissa kirjeen kirjoitustapahtumiin osallistuvat myös mökkiläisten ja torppareiden lapset sekä rengit ja piijat, ja kirjeitä kirjoitetaan useimmiten itse. Reijosen novellissa proosalliseen kosimakirjeeseen kohdistuu koominen valo, kun taas Tuomen kertomuksessa huumoria syntyy siitä, että rakkauden kirje uhkuu lempeä ylenpalttisesti. Huumori liittyy siis romantiikan puuttumiseen tai liialliseen rakkausdiskurssiin. Jotunin romaanissa Kuuselan Pekan kirjoittamat kirjeet huojuvat arkisen ja juhlallisen tyylin välillä, mikä saa aikaan humoristisen efektin. Kirjuri lisää Loviisa Koppelmäkeläisen sanelemaan viestiin lemmenlaulun säkeitä lieventääkseen kirjeen tyyliä sävyä. Kaikissa edellä mainituissa teksteissä oppia saanut kirjuri tuo esiin oman näkemyksensä siitä, millainen rakkauskirjeen tulisi olla.

Maria Laakson mukaan suomalaisen kansankuvauksen traditiossa ”yksi huumoria synnyttävä aihe tai tekniikka on oppimattoman ja sivistymättömän kansanihmisen läpi suodattava ajan älyllinen aines: teologia, filosofia, yhteiskuntaoppi, teknologia ja

¹² ”Äl armas Annani ikävöi, / Jos kaukana täytyy olla. / Sua muistan päivin, muistan öin, / Oot aina muistossa mulla. / Jos unohtuisikin taivas, maa, / Et unohdu sinä milloinkaan.” (Kauppi-Heikki 1904, 27.)

luonnontiede saavat kaikki mitä hupaisimpia muotoja kansanmiesten ja naisten tulkinnoissa” (Laakso 2016, 23). Nämä piirteet eivät ilmene itseoppineiden kirjailijoiden teksteissä samassa määrin kuin kouluja käyneiden kirjailijoiden tuotannossa. Kuten edellä on osoitettu, kansankirjailijat eivät myöskään esitä rakkauskirjeiden kirjoittamista erityisen humoristisessa valossa. Kirjoitustaito ei ollut heille itsestään selvä asia: kynänkäytön opettelu ja taidon käyttö olivat vaatineet kamppailua konkreettisia haasteita ja kielteisiä asenteita vastaan. Tähän tulokulmaan koomisuus sopi huonosti.

Toinen selitys liittyy kansankirjailijoiden aikalaislukijoihin, jotka edustivat sekä sivistyneistöä että lukemisen kulttuuriin kurottuvaa kansaa. Pertti Lassilan mukaan kansankirjailijat tunsivat solidaarisuutta niiden ihmisten kanssa, joiden keskuudesta he olivat lähtöisin, jonka vuoksi he eivät tahtoneet tehdä kansanihmisiä naurunalaisiksi säätyläisten edessä (Lassila 2008, 19.) Syynä siihen, ettei Päivärinnalla ollut sellaista huumoria ja komiikkaa jota esimerkiksi Juhani Aho ja Juho Reijonen harrastivat, Lassila näkee erityisen suhteen kansan syviä rivejä edustavaa lukijaan: ”Siten hän vältti rahvaassa helposti heräävän epäluulon, että sen kustannuksella pilailtiin ja herrat nauroivat sille” (Lassila 2008, 125). Kansankirjailija tunsi ja tiesi olevansa sidoksissa kansanihmisiin, yksi heistä, heidän äänensä, puolustajansa, tarvittaessa myös ruoskijansa. Annettu rooli kuitenkin myös rajoitti: ”Se ei sallinut sellaista etäisyyttä kansaan, joka olisi antanut mahdollisuuden taiteellisesti vapaampaan, kokonaisvaltaisempaan, humoristiseen tai satiiriseen asennoitumiseen.” (Lassila 2008, 188.)

Reijosen, Tuomen ja Jotunin teksteissä kansaa edustavia henkilöähahmoja katsotaan ylhäältäpäin. Samanlaista asennetta edustaa Maria Jotunin tyyliä tutkineen Paavo Aarnion väite, jonka mukaan *Arkielämässä* Kuuselan Pekan ja Loviisa Koppelmäkeläisen viestit on kirjoitettu ”kansanomaiseen, koomilliseen sävyyn”: ”Ne osoittavat, kuinka vaikeata on yksinkertaisen ihmisen pukea sanojaan kirjalliseen muotoon, varsinkin silloin, kun niiden pitäisi olla korkealentoisia, nehän joutuvat paikka paikoin olemaan tavallista keskustelua tervehdyksineen.” (Aarnio 1936, 33.) ”Korkealentoisuus” viittaa ilmeisesti oikeanlaiseen rakkausdiskurssiin, jota kansanihmisten on vaikea hallita. Talonpoikaiseen kansaan kuuluvien ihmisten näkeminen ”yksinkertaisina” juontaa puolestaan juurensa ajatukseen, jonka mukaan suullisessa kulttuurissa elävien tunne-elämä ei ollut yhtä kehittynyt kuin monipuolisesti kirjallista sivistystä omaksuneiden ihmisten.¹³

Samankaltainen ajatus näyttää sisältyä myös Viljo Tarkiaisen yritykseen erottaa taidekirjailija kansankirjailijasta: edellisellä on ”kehittyneempi persoonallisuus, kirjallinen kasvatus ja itsetietoisemmin hallittu tyyli” (V. Tarkiainen 1904, 81). Tutkimuksessaan Pietari Päivärinnan tuotannosta Jouko Teperi siteeraa Tarkiaisen arvostelua, jossa kritisoidaan

13 Artikkelissaan Pietari Päivärinnasta Juhani Aho selittää tätä asennetta seuraavalla tavalla: ”Ylipäänsä on sivistyneissä säädyissä ollut vallalla se käsitys, ettei kansan keskessä voi löytyä oikein hienoa ja ihanteellista tunnetta ja tämänkin kirjoittajalla on kauvan ollut samanlaiset ajatukset varsinkin mitä tulee rakkauteen ja niihin suhteisiin, joita sen kautta syntyy molempain sukupuolten välillä. Mutta tämän käsityksen on Päivärinta kertomuksiansa kautta todistanut kerrassaan vääräksi ja siinä yksi hänen ansioistaan.” (Aho 1884, 353.)

Päivärinnan teoksissa kuvattujen kansanhmisten liiallista tunteellisuutta. Sitä vastoin Eino Leino näyttää tajunneen Päivärinnan ansion: ”alhaissyntyinenkin ihminen saattoi olla voimakkaan persoonallisesti tunteva yksilöllinen ihminen” (Teperi 1986, 23).

Lähteet

Fiktiiviset tekstit, muistelmat ja sanomalehtiartikkelit

- JOTUNI, MARIA 1909: *Arkielämää*. Agricola, Helsinki.
- KAUPPIS-HEIKKI 1887: *Mäkijärveläiset. Kuvailus Savon kansan elämästä*. Werner Söderström, Porvoo.
- 1889: *Viiija. Kuvaus Savon kansan elämästä*. Werner Söderström, Porvoo.
- 1896: *Aliina*. Werner Söderström, Porvoo.
- 1904: *Uran aukaisijat*. Werner Söderström, Porvoo.
- 1906: Eedlan ensimmäinen rakkaus. *Tarinoita*, 1–12. WSOY, Porvoo.
- NIEMELÄ, N[ESTOR] 1887: *Mäkelän veljekset. Kuvaus Hämeestä*. Werner Söderström, Porvoo.
- 1890: Luisulan lapset. *Syvistä riveistä. Kansankirjailijaimme novellikokoelma*, 145–212. Werner Söderström, Porvoo.
- PÄIVÄRINTA, P[IETARI] 188: *Naimisen juoruja. Kuvaelma kansan elämästä*. Helsinki.
- 1897: Rauta-mies. *Elämän hawainnoita VII*, 5–27. WSOY, Porvoo.
- 1900: Matti Matinpojan rakkausseikkailut. *Syyslehtiä*, 62–94. WSOY, Porvoo.
- REIJONEN, JUHO 1900: Kaaperin kosinta. *Kertoelmia ja kuvauksia*, 60–70. Werner Söderström, Porvoo.
- SALMELA, EEMIL 1899/1900: Ensimmäinen luottamustoimeni. *Vakan alta. Pieniä kertomuksia*, 141–148. Kuopio.
- SISSALA, EERO 1891: *Munkkiniemen Elsa*. G. W. Edlund, Helsinki.
- TUOMI, OTTO 1891: Rakkauden kirje. *Uusi Savo* 28.11.1891. <https://doi.org/10.1086/101571>
- A[NTERO] W[ARELIUS] 1851: Pellonviljeliään kirjoitustaidosta, *Sanomia Turusta* 4.3.1851.

Tutkimus

- AARNIO, PAAVO 1936: Maria Jotunin ”Arkielämää”-kertomuksen tyylistä. *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 4, 1–49. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- AHO, JUHANI 1884: Katsahdus uusimpaan suomalaiseen novellikirjallisuuteen I. P. Päivärinta. *Valvoja* 4, 346–358.
- BARTON, DAVID – HALL, NIGEL 2000: Introduction. DAVID BARTON ja NIGEL HALL (toim.): *Letter writing as a social practice*, 1–14. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/swll.9.01bar>
- CLARK, ROMY – IVANIČ, ROZ 1997: *The politics of writing*. Routledge, London ja New York.
- EDLUND, ANN-CATRINE – HAUGEN, SUSANNE – EDLUND, LARS-ERIK (toim.) 2014: *Vernacular literacies – Past, present and future*. Umeå University ja The Royal Skyttean Society, Umeå.
- EDLUND, ANN-CATRINE – T. G. ASHPLANT – KUISMIN, ANNA (toim.) 2016: *Exploring the margins of modernity*. Umeå University ja The Royal Skyttean Society, Umeå.
- HAVU, I[LMARI] 1925: *Kauppis-Heikki. Elämäkerrallis-kirjallinen tutkimus*. WSOY, Porvoo.
- KAURANEN, KAISA 2013: Mitä ja miksi kansa kirjoitti? LEA LAITINEN ja KATI MIKKOLA (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, 19–54. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KOSKELA, LASSE 1997: Reijonen, Juho. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn.nbn.fi/sks-kgb-002938>
- KROGERUS, TELLERVO 1994: Kauppis-Heikki ja naisten vaihtoehdot. *Realismista symbolismiin. Kuopio suomalaisen kulttuurin polttopisteenä 1890-luvun taitteessa*, 126–140. Snellman-Instituutti, Kuopio.

- KUISMIN, ANNA – DRISCOLL, M. J. 2013 (toim.): *White field, black seeds. Nordic literacy practices in the long nineteenth-century*. Studia Fennica Litteraria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <https://doi.org/10.21435/sflit.7>
- KUISMIN, ANNA 2019: Nurkkelin, Valvoherra, Kurjalin. Kirjurit ja asioitsijat fiktiivisissä teksteissä 1840-luvulta 1920-luvulle. *Historiallinen Aikakauskirja* 117 (3), 164–177.
- 2022: Preivillä riiaaminen. Talonpoikainen kansa ja rakkauskirjeet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. NIINA HÄMÄLÄINEN ja LOTTE TARKKA (toim.): *Kaanon ja marginaali – kulttuuriperinnön vaiennetut äänet*. Kalevalaseuran vuosikirja 101, 178–197. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KURKI, TUULIKKI 2002: *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <https://doi.org/10.30666/elore.78389>
- KYLÄKOSKI, KAISA 2015: Eemil Salmelan jälkiä. Sukututkijan loppuvuosi 1.2.2015. Saatavissa <http://sukututkijanloppuvuosi.blogspot.com/2015/02/eemil-salmelan-jalkia.html> [viitattu 26.7.2020].
- LAAKSO, MARIA 2016: Liikaviisas lyö rahoiksi. Pauli Kohelon romaanien inkongruentti komiikka humoristisen suomalaisen kansankuvauksen perinteessä. *Avain* (4), 23–38. <https://doi.org/10.30665/av.66177>
- LAPPALAINEN, PÄIVI 2000: *Koti, kansa ja maailman tahraava lika. Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LASSILA, PERTTI 2008. *Syvistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki.
- LEINO, EINO 1909: *Suomalaisia kirjailijoita. Pikakuvia*. Otava, Helsinki.
- LEINO-KAUKIAINEN, PIRKKO 2007: Suomalaisen kirjalliset taidot autonomian kaudella. *Historiallinen Aikakauskirja* 105 (4), 420–438.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2009: Tekstitaidot – teksteistä käytänteisiin. MINNA HARMANEN ja TUIJA TAKALA (toim.): *Tekstien pyörytyksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon*, 13–25. Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.
- LÄNG, REIJA 2010: Kirjailijuus välitulissa. Mäkitupalaisen tytär 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kirjallisella kentällä. KIRSTI SALMI-NIKLANDER, SAMI SUODENJOKI ja TAINA UUSITALO (toim.): *Lukeva ja kirjoittava työläinen*, 80–112. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- LYONS, MARTYN 2014: The power of the scribe. Delegated writing in modern Europe. *European History Quarterly* 44 (2), 244–262. <https://doi.org/10.1177/0265691414526342>
- MÄKINEN, ILKKA 2007. Kirjoitustaidon herättämiä epäluuloja 1800-luvun Suomessa. *Historiallinen aikakauskirja* 105 (4), 402–419.
- NORDLUND, TARU 2013: Kirjeet. Keskustelu yli ajan ja paikan. LEA LAITINEN ja KATI MIKKOLA (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, 107–138. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- OJALA, AATOS 1971: Luku- ja kirjoitustaidon aiheita kansankirjailijoilla. *Kirjallisuudentutkijan seuran vuosikirja* 25, 130–161.
- ROSSI, RIIKKA 2009: *Särkyvä arki. Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. Palmenia, Helsinki.
- RÄIHÄ, TIINA 2020: Hiljaisen humoristin huolet. Vähäisiä lisiä. Saatavissa <http://neba.finlit.fi/blogi/avainsanat/kauppi-heikki/> [viitattu 2.1.2022].
- SAARIMÄKI, PASI 2014: Nuorten miesten kirjeitse ohjailemat seurustelusuhteet 1800-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla. *Elore* 21 (2), 1–36. <https://doi.org/10.30666/elore.79151>
- SALMI-NIKLANDER, KIRSTI 2013: Käsinkirjoitetut lehdet. Julkisen ja yhteisöllisen kirjoittamisen ensiaskeleita. LEA LAITINEN ja KATI MIKKOLA (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, 384–409. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- TARKIAINEN, KARI 2013: *Maria Jotuni. Vain ymmärrys ja hymy*. Musarum minister, Helsinki.
- TARKIAINEN, V[ILJO] 1904: *Kansankirjailijoita katsomassa*. WSOY, Porvoo.
- TEPERI, JOUKO 1986: *Elämää maaseudulla sata vuotta sitten. Suomalainen yhteiskunta Pietari Päivärinnan kuvaamana*. WSOY, Porvoo ym.

WEGNER, BERNDT 2019: *Ottos Spur. Streifzüge durch die Kulturgeschichte Finnlands im 'goldenen Zeitalter'*. Heiner Labonde Verlag, Grevenbroich.

WHYMAN, SUSAN 2009: *The pen and the people. English letter writers 1660–1800*. Oxford University Press, Oxford.

Anna Kuismin: Burning love and oil in cotton wool: Love letters, humour and Verschriftlichung in Finnish literature between the 1880s and the 1910s

The background to this article lies in New Literacy Studies that sees writing as events and practices and in the study of processes through which Finnish society became more and more permeated by writing (*kirjallistuminen*, Germ. *Verschriftlichung*). In the 19th century, the Finnish Lutheran Church took care of testing the common people's literacy skills, but these examinations only concerned the ability to read. Because of this, penmanship was one of the factors that contributed to the barrier between classes. The present article emphasises structures of power and authority involved in the use of literacy skills, epistolary literacy in particular. The study focuses on these issues by analysing representations of love letters and marriage proposals written by characters representing rural common people in 19th century Finland.

The fictional material, dating from the 1880s to the 1910s, is divided into two groups. The first group comprises texts produced by writers who had risen in society through schooling (Juho Reijonen, Otto Tuomi and Maria Jotuni), and the second one consists of stories and novels written by so-called *kansankirjailijat* ("folk writers") who had had very little or no formal education (Pietari Päivärinta, Kauppi-Heikki, Nestor Niemelä and Eero Sissala). Both groups embraced one of the tenets of popular education (*kansanvalistus*, literally the "enlightenment of the common people"), namely the importance of full literacy for every citizen. However, there are two differences in the ways common people and their epistolary literacy are depicted in fiction. In the former group, characters dictate or commission love letters or marriage proposals to ad hoc scribes who are superior in terms of education, while self-taught writers seldom depict situations in which scribes are used. Instead, even farmhands and maids write their love letters themselves.

Another difference concerns the use of humour. In the first group, the interplay of scribes and the common people provides comical situations. In Reijonen's short story, a down-to-earth farmer wants to concentrate on material things, while the protagonist in Tuomi's story does not question the overly romantic clichés his schoolboy scribe provides. In Jotuni's novel, a letter from a young farmer to his fiancée combines together lofty and mundane discourses, which produce a humorous effect. These kinds of features hardly appear in the texts of self-taught writers. For one thing, they had had to struggle for their literacy and a position in the literary field. Secondly, they did not want ridicule common people in the eyes of those prospective readers who represented the educated elite.

Anna Kuismin
anna.kuismin@kotikone.fi
Suomalainen ja yleinen kirjallisuustiede
Helsingin yliopisto